

## ЗМІСТ

<i>Слова вдячності</i> .....	9
<i>Пролог</i> Мозамбікське економічне диво .....	12
<i>Розділ 1</i> LEXUS і оливкове дерево: новий погляд .....	32
<i>Розділ 2</i> Подвійне життя Данієля Дефо .....	54
<i>Розділ 3</i> Моєму шестирічному синові потрібна робота .....	81
<i>Розділ 4</i> Фін і слон .....	102
<i>Розділ 5</i> Експлуатація людини людиною .....	123
<i>Розділ 6</i> Windows 98 у 1997 році .....	144
<i>Розділ 7</i> Місія нездійсненна? .....	169
<i>Розділ 8</i> Заїр та Індонезія .....	186
<i>Розділ 9</i> Линиви японці і злодійкуваті німці .....	210
<i>Епілог</i> Сан-Паулу, жовтень 2037 року .....	232
<i>Примітки</i> .....	254

## СЛОВА ВДЯЧНОСТІ

**Д**екілька років тому ідею написати доступну книжку про глобалізацію та розвиток, яка містила б критичний погляд на панівні уявлення про ці поняття, вперше висловив Дункан Грін. Він переконав мене в тому, що деякі з моїх думок із цього питання є незвичними й цікавими і ними варто поділитися із широким загалом, а не обмежуватися тим колом, для якого я зазвичай пишу. Спочатку ми збиралися писати цю книжку разом, поєднавши його багаторічний досвід активного члена некомерційної громадської організації і мої наукові дослідження, — тобто створити щось таке, що матиме міцний академічний підмурівок і відобразить досвід проведення соціальних кампаній. Однак у процесі роботи Дункан очолив аналітичний відділ Oxfam\* і внаслідок великого навантаження вимушений був відмовитися від нашого спільного проекту. Пізніше, коли я вже розпочав роботу над книжкою, він був настільки люб'язним, що перечитав усі її розділи (декотрі навіть у кількох варіантах) і висловив свої цінні коментарі стосовно як суті, так і форми написаного. Він також великодушно дозволив мені дзвонити йому без жодного попередження, щоб обговорити мої ідеї. Я щиро вдячний йому за його щедрість, мудрість і терпіння.

Після Дунканової відмови проект ніби втратив своєрідного двигуна і певний час безцільно дрейфував. Я був зайнятий іншими справами і, що не менш важливо, опікувався тим, щоб повідомити потрібних видавців про існування майбутньої книжки, що було

---

\* Oxfam — міжнародна організація, що заснована в 1942 році й зараз працює у більше ніж 90 країнах світу. Її метою діяльності є подолання проблеми бідності й захист базових прав людини. — *Прим. ред.*

не так уже й легко. Зрештою, Річард Той познайомив мене з літературним агентом Айвенот Малкехі. Айвен мав чітке бачення, як перетворити недопрацьований напівакадемічний трактат у дійсно доступну книжку, до того ж навчив мене багатьох прийомів мистецтва написання книжки для ширшої аудиторії. Його колега Джонатан Конвей з Mulcahy & Viney також зробив свій критичний внесок у проект.

У роботі над книжкою мені також надзвичайно допомогли розмови з Крісом Крамером. Він завжди був моїм добрим товаришем, але той інтелектуальний запал, з яким він допомагав мені у створенні книжки, був надзвичайним навіть за його високими стандартами. Річард Той не лише познайомив мене з моїм літературним агентом, але й зробив цінні зауваження стосовно загальної структури твору та його окремих положень. Діпак Наяр викроїв час у своєму щільному графіку, щоб проглянути чернетку книжки і дати мені кілька мудрих порад. У роботі над цією книжкою мені також дуже допомогли розмови з Діном Бейкером, Джонатаном ді Джоном, Барбарою Герріс-Вайт, Пітером Ноланом, Габріелем Пальною, Бобом Роуторном, Аджитом Сінгхом, Розмарі Торп, Джоном Тоем і Марком Вайсбротом.

У процесі написання книжки я отримував цінні поради від багатьох людей. Айлін Грабель часом майже ставала моєю співавторкою: вона перечитала всі розділи і давала важливі відгуки. Роберт Мольтено не лише ознайомився з книжкою, але й дав мені поради стосовно її редакторського оформлення і змісту. Пітер Бітті, Шайладжа Феннелл, Еліас Халіль, Емі Кляцкін, Канкук Лі, Кріс Паллас, Річард Шмейл і Сара Вуд перечитали чорнові версії деяких розділів і висловили корисні поради.

Ця книжка не містила б стільки інформації, якби не допомога трьох моїх дуже здібних асистентів. Люба Фахрутдінова завжди була на зв'язку, щоб надати мені будь-яку допомогу, особливо в роботі з даними. Хассан Акрам відкопав величезну кількість чудового історичного матеріалу для розділу про культуру, а також зробив корисні зауваження стосовно інших розділів. Аріан Маккейб провела відмінну роботу з пошуку матеріалу для багатьох розділів, особливо на тему про права інтелектуальної власності, і надала стосовно

цього корисні поради. Я хочу також подякувати за підтримку Луїсу де Андраде Фільо і Кенії Парсонс.

Висловлюю свою глибоку вдячність редакційній колегії Bloomsbury Press за їхню чудову роботу. Головний редактор видавництва Пітер Джінна зробив важливий внесок в оформлення чорнової версії рукопису і дуже допоміг у процесі написання книжки. Помічниця редактора Кейті Гендерсон з бездоганною ефективністю та самовідданістю організувала увесь процес роботи. Емі Кінг та її команда з художнього відділу створили яскраву обкладинку, а агентка з реклами Елі Мостел провела чудову роботу, підготувавши підґрунтя для виходу книжки.

Моя дочка Юна і син Цзінь-Гю, навіть не усвідомлюючи того, допомогли вгадати деякі ключові аналогії. Окрім того, вони терпляче чекали, поки на останніх етапах написання книжки я повернуся зі свого світу творчого неспокою. І, нарешті, я хочу подякувати своїй дружині Хі-Чон за її емоційну й інтелектуальну підтримку. Впродовж усього процесу підготовки матеріалу та написання книжки їй доводилося мати справу з фанатичним і неприємним чоловіком (та хіба вперше!). Вона також перечитала чорнові версії майже всіх розділів і зробила доволі багато гострих зауважень. Хі-Чон часом скаржилася, що я використовую її як інтелектуального піддослідного кролика, та вона просто не усвідомлює, як багато з її зауважень відіграли вирішальну роль не лише у відточуванні, але й у формуванні моїх висловлювань. Без неї я не написав би цю книжку, отож саме своїй дружині я її і присвячую.

Пролог

## **МОЗАМБІКСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ ДИВО**

*Як подолати бідність?*

### **МОЗАМБІК КИДАЄ ВИКЛИК «ВЕЛИКИМ ГРАВЦЯМ»**

Із журналу Nuts and volts  
28 червня 2011 року, Мапуту  
Із друкованої версії The Economist

#### **КОМПАНІЯ TRES ESTRELAS ПОВІДОМЛЯЄ ПРО НОВИЙ ПРОРИВ У ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ПАЛИВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ**

25 червня, під час ретельно спланованого заходу, присвяченого Дню незалежності країни, компанія Tres Estrelas, яка розташована в Мапуту і є найбільшою бізнес-групою Африки поза межами Південної Африки, оголосила про революційний прорив у технології масового виробництва водневих паливних елементів. «Коли восени 2013 року запрацює наш новий завод, — оголосив сповнений ентузіазму керівник компанії Армандо Нхумайо, — ми зможемо кинути виклик великим гравцям з Японії та США, запропонувавши споживачам кращу якість за ті самі гроші». Аналітики погоджуються, що за новою технологією від Tres Estrelas у найближчому майбутньому водневе паливо замінить спирт як основне джерело палива для автомобілів. «Це, безумовно, стане викликом для провідних виробників спиртового пального, як-от Petrobras у Бразилії та Alconas у Малайзії», — говорить Нельсон Мбекі-Малан, очільник престижного науково-дослідного інституту енергетичної економіки Університету Західного Кейпу Південно-Африканської Республіки.

Свій неймовірний злет у паливній індустрії Tres Estrelas розпочала доволі скромно. У 1968 році компанія експортувала

кеш'ю, це було за 7 років до здобуття Республікою Мозамбік незалежності від Португалії. Потім, унаслідок проведення диверсифікації, компанія зайнялася текстильною промисловістю та рафінуванням цукру. Згодом здійснила ризикований крок, перейшовши до електроніки, спочатку як субпідрядник корейського гіганта Samsung, а потім і як незалежний виробник. Однак заява, зроблена у 2030 році, про те, що наступним напрямком діяльності компанії стане виробництво водневих паливних елементів, викликала значний скепсис. «Усі гадали, що ми несповна розуму, — каже Нхумайо, — відділ паливних елементів тягнув кошти впродовж 17 років. На щастя, у той час у нас не було багато акціонерів зі сторони, які вимагали б миттєвих результатів. Ми були непохитні й продовжували вірити в те, що створення фірми світового рівня потребує тривалої підготовки».

Злет компанії є символом «економічного дива», як і сучасний Мозамбік загалом. У 1995-му, через 3 роки після закінчення 16-річної кровопролитної громадянської війни, дохід на душу населення в Мозамбіку складав лише 80 доларів на рік. Економіка країни справді була найбіднішою у світі. Глибокі політичні суперечності, повсюдна корупція та низький рівень грамотності в 33% — усе це віщувало гнітючі перспективи. У 2000-му, через 8 років після завершення громадянської війни, мозамбікець досі заробляв у середньому лише 210 доларів на рік, що трохи більше половини середнього доходу ганійця, який складав 350 доларів на рік. Проте відтоді «мозамбікське економічне диво» перетворило країну на одну з найбагатших економік Африки зі стабільним доходом вище середнього. Трохи удачі й зусиль — і в найближчі 20–30 років країна зможе поповнити перелік розвинутих економік.

«Ми не зупинимося на досягнутому, — каже Нхумайо, за лукавою усмішкою якого, як стверджують, ховається залізна рішучість. — Це складна галузь, технології в якій швидко змінюються. Життєві цикли продукту — короткі, і ніхто не може розраховувати на те, що можна довго залишатися лідером ринку, маючи тільки одну інновацію. Конкуренти можуть

з'явитися в будь-який момент». Урешті-решт саме це й сталося з його компанією, яка стала неприємним сюрпризом для американців та японців. Може трапитися, що якийсь маловідомий виробник водневих елементів десь у Нігерії колись вирішить, що якщо Tres Estrelas вдалося вийти з низів і досягти вершини, то чом би й собі не спробувати?

**М**ожливо, Республіці Мозамбик і не вдасться втілити в життя цю мою фантазію. Але якою була б ваша реакція, якби у 1961-му, за сто років до «мозамбикського дива», ви почувли, що через 40 років Південна Корея стане одним із провідних світових експортерів мобільних телефонів, які в той час сприймалися виключно як продукт наукової фантастики. Водневі паливні елементи принаймні зараз існують.

У 1961-му, через 8 років після закінчення братовбивчої війни з Північною Кореєю, річний дохід на душу населення в Південній Кореї складав 82 долари. Середній кореєць заробляв менше половини того, що заробляв житель Гани (179 доларів)<sup>1</sup>. Кореїська війна, яка, до речі, і розпочалася 25 червня, у День незалежності Республіки Мозамбик, була однією з найкровопролитніших у всій історії людства. Лише за три роки (з 1950 по 1953 рік) вона забрала життя 4 мільйонів людей. Унаслідок конфлікту були зруйновані половина виробничої бази країни і понад 75% залізниці. Та державі вдалося продемонструвати певні організаційні навички, і вже в 1961 році рівень грамотності з жалюгідних 22% — спадок, що його лишило по собі японське колоніальне правління 1910–1945 років, — зріс до 71%. Проте рівень розвитку країни й надалі залишався плачевним. У 1950-х роках у внутрішньому звіті USAID, на той час (та й дотепер) головного агентства США з міжнародного розвитку, Корею назвали «бездонною прірвою». Тоді країна переважно експортувала вольфрам, рибу й іншу сировину.

Поглянемо на компанію Samsung<sup>\*</sup>, яка зараз є одним із провідних експортерів мобільних телефонів, напівпровідників і комп'ютерів

<sup>\*</sup> Кореїською слово Samsung означає «три зірки», те саме значення має і назва вигаданої мною мозамбикської компанії Tres Estrelas. Останнє речення у статті The Economist